

УДК 327.83

Міжурядовий підхід нового лібералізму у розвитку інтеграційних процесів

О.П. СТАДНИК, Р.Й. РОМАНЮК

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна,
E-mail: oksanastadnyk@gmail.com**Авторське резюме**

У представленій статті досліджено міжурядовий підхід теорії нового лібералізму до розуміння євро-інтеграційних процесів. Визначено природу ліберального міжурядового підходу, який Ендрю Моравчік розвинув у рамках нового лібералізму. Наголошено, що міжурядовий підхід теорії нового лібералізму розглядає національні преференції у міжнародних відносинах як такі, що визначаються передовсім внутрішньополітичними процесами. Ліберальний міжурядовий підхід відкидає риторичку про так звані національні інтереси і замість цього концентрується на групах інтересів, які визначають конкретну політику держави стосовно зовнішньополітичних партнерів. Вказано на вирішальне значення економічного лобістського тиску визначених груп інтересів при формуванні національних преференцій. З'ясовано особливості розгляду груп інтересів, які визначають зовнішню політику держави у рамках міжурядового підходу теорії нового лібералізму. Виокремлено низку критичних підходів щодо ліберального міжурядового підходу з огляду на характер експланації інтеграційних процесів. Уточнено значення міжурядового підходу у рамках теорій політичної інтеграції за рахунок врахування теоретико-концептуальних засад його ліберального різновиду – ліберального міжурядового підходу як складової теорії нового лібералізму, що передбачає формування національних преференцій у міжнародних відносинах через внутрішньополітичні контексти взаємодії національних груп інтересів та їхній лобістський тиск.

Ключові слова: зовнішня політика, новий лібералізм, інтереси суспільних груп, суспільні актори, преференції, міжурядовий підхід, державні інтереси.

Intergovernmental approach of the new liberalism in the development of integration processes

O.P. STADNYK, R.Y. ROMANIUK

Ivan Franko national university of Lviv, Lviv, Ukraine
E-mail: oksanastadnyk@gmail.com**Abstract**

Investigated intergovernmental theory approach to understanding the new liberalism integration processes. Determined the nature of the liberal intergovernmental approach that Andrew Moravchik developed within the new liberalism. Emphasized that the intergovernmental approach of the new liberalism theory considers national preferences in international relations as being primarily determined by domestic political processes. Liberal intergovernmental approach rejects the rhetoric of so-called national interests and instead focuses on interest groups that define a specific government policy regarding foreign partners. Specified on crucial economic lobbying pressure defined interest groups in the formation of national preferences. The features considering interest groups that determine foreign policy under the intergovernmental approach a theory of new liberalism. Singled out a number of critical approaches to the liberal intergovernmental approach

© О.П. Стадник, Р.Й. Романюк, 2014

given the nature explanation integration processes. Clarified the value of the intergovernmental approach within theories of political integration by taking into account the theoretical and conceptual foundations of his liberal variety - liberal intergovernmental approach as part of a new theory of liberalism, which involves the formation of national preferences in international relations through domestic contexts interaction of national interest groups and their lobbying pressure.

Keywords: foreign policy , the new liberalism, public interest groups , social actors, preferences, intergovernmental approach , the interests of the state.

Постановка проблеми. З огляду на експланаційні потреби, зумовлені динамікою інтеграційних взаємодій на Європейському континенті, Ендрю Моравчік запропонував власний ліберальний міжурядовий підхід у рамках теорії нового лібералізму. Згідно з його твердженнями, європейська інтеграція є результатом взаємодії індивідів та суспільних груп європейських країн. Тому роль національних держав Е.Моравчік зводить до репрезентації суспільних інтересів на міжнародній арені.

Логічність і простота цього підходу не позбавила його низки протиріч, які стали предметом критики з боку інших теоретичних напрямів науки про міжнародні відносини. Водночас новий, порівняно з традиційними теоріями інтеграційних процесів, варіант експланації складних й актуальних політичних явищ, що відбуваються у межах європейського континенту, потребує поглибленого вивчення у рамках української політичної науки.

Аналіз досліджень і публікацій. На ліберальному міжурядовому підході як складовій теорії нового лібералізму зосереджується значна увага європейських науковців. У вітчизняному політологічному дискурсі цей підхід досліджується як самостійне явище поза рамками теорії нового лібералізму здебільшого в контексті євроінтеграції. Незначна кількість наукових напрацювань українських вчених, присвячених ліберальному міжурядовому підходу, зумовлює актуальність поглибленого вивчення цього нового напрямку досліджень європейського інтеграційного процесу, що має неперехідне значення для української політичної науки і практики.

Мета дослідження – з огляду на фактичну відсутність ґрунтовних досліджень міжурядового підходу теорії нового лібералізму у межах вітчизняної політичної науки, автори ставлять за мету з'ясувати його концептуальні й структурні особливості, а також розкрити основні гіпотези щодо європейського інтеграційного процесу.

Виклад основного матеріалу. Інтеграційні процеси на європейському континенті стали предметом дослідження низки теорій міжнародних відносин. При цьому кожна з теорій намагалася запропонувати не лише прийнятне пояснення явища інтеграції, але й доволі широкі теоретичні рамки з метою обґрунтування гетерогенного емпіричного досвіду й забезпечення перспективних напрямів для прогнозування його динаміки.

Найвідомішим інтеграційним підходом теорії міжнародних відносин, що передбачає збереження державного суверенітету, є «міжурядовий підхід» (intergovernmentalism). Він поєднує дослідників, котрі вважають, що національні уряди є головними акторами міжнародних відносин. Транснаціональні компанії, національні групи інтересів і наднаціональні структури не розглядаються як чинники, що визначають міжнародну політику. Іншими словами, якщо уряди узгодили власні напрями діяльності у певній сфері міжнародної політики, то відносини між державами характеризуватимуться позитивною динамікою. В іншому випадку – відносини зазнають стагнації або стають конфліктними. Представники класичного міжурядового підходу наголошують на ролі керівництва держави у процесах інтеграції, зокрема відзначають важливість існування мотиваційних рушіїв для передачі частини суверенних повноважень на наднаціональний рівень [1, с. 2-4]. З огляду на те, що керівництво держав керується переважно національними інтересами, міждержавні відносини розвиватимуться доти, доки стратегічні або тактичні інтереси різних країн зводитимуться до «спільного знаменника» [3, с. 87-88].

Натомість ліберальний міжурядовий підхід (liberal intergovernmentalism) ґрунтується на тому, що національні преференції у міжнародних відносинах визначаються, насамперед, внутрішньополітичними процесами в державі. При цьому вирішальну роль у формуванні національних преференцій відіграє лобістський тиск певних груп за економічними інтересами. Ліберальний різновид міжурядового підходу відкидає твердження щодо національних інтересів і замість цього концентрується на групах інтересів, які визначають конкретну політику держави щодо зовнішньополітичних партнерів. При цьому наголошується на важливості внутрішньополітичної конкуренції за реальну можливість формувати «інтереси держави». Внутрішня політична конкуренція крізь призму ліберального міжурядового підходу є частиною ідеї «дворівневої гри зовнішньої політики».

У демократичних державах різні лобістські групи і політичні структури спонукають державних керівників приймати визначені зовнішньополітичні рішення. У певний час групи інтересів у різних країнах, зацікавлені в однакових аспектах формування міжнародної політики, починають відігравати ключову роль

у процесі внутрішньополітичної конкуренції. Відтак під тиском вимог з боку таких груп керівні державні інституції змушені йти на компроміси або на загострення відносин зі своїми зовнішньополітичними партнерами. Тому за ліберальним міжурядовим підходом міждержавна кооперація може розвиватися інакше, ніж це передбачає класичний міжурядовий підхід.

Ліберальний міжурядовий підхід започаткував і розвинув Е.Моравчік у дослідженнях динаміки європейського інтеграційного процесу кінця 1980-х років. Основою його концепції є три гіпотези [2]:

1) Головними політичними акторами є раціональні, самостійні індивідууми та групи, що взаємодіють між собою на основі принципів власного інтересу і запобігання ризикам.

2) Уряди є «підвидом» національних акторів, які наділені інтересами, що відіграють роль стримування при самоідентифікації й визначенні інтересів інших держав.

3) Діяльність держав, характер їхніх конфліктів та співпраці відображають природу й особливості державних інтересів.

На переконання Е. Моравчіка, процес інтеграції є «грою» на двох рівнях. На рівні формування національних інтересів діють соціальні закономірності узгодження інтересів різних політичних і соціальних груп та взаємодії держави й суспільства. Підсумком цього процесу є визначені цілі і переваги («попит на інтеграцію»), з якими держава виходить на другий рівень «гри» – торг на міжурядовому рівні («пропозиція інтеграційних рішень»).

Примітно, що вирішальну роль у формуванні остаточних інтеграційних рішень Е. Моравчік відводить першому рівню: внутрішня політика є, на його думку, попередньою умовою зовнішньополітичного торгу. Він пояснює це тим, що вищий пріоритет будь-якого уряду це – утримання влади. Для досягнення цієї мети уряду потрібна підтримка досить сильної політичної коаліції, що формується у результаті боротьби різних соціальних груп за переважний політичний вплив. Уряд одержує необхідну підтримку, визнаючи інтереси найбільш впливових груп і приймаючи пропонувані ними політичні альтернативи, що втілюються згодом на міжнародній арені.

Саме цією обставиною Е. Моравчік пояснює парадоксальну поведінку національних держав, які свідомо приймають рішення, що формально обмежують їхню автономію. Справа в тому, що натомість держави одержують переваги упорядкованого «торгу» в набагато ширшому контексті – усередині інтеграційних інститутів, а також доступ до інформації, якого не можна було б забезпечити в інших умовах. Тому інтеграційні інститути перетворюють міжурядовий «торг» на гру з позитивною су-

мою. Успішне просування інтересів впливових національних соціальних і політичних груп на європейському рівні посилює внутрішньополітичні позиції уряду. Що ж стосується невидних чи непопулярних рішень, то їх можна з легкістю аргументувати підступами брюссельської бюрократії і, тим самим, зменшити несприятливий внутрішньополітичний ефект. Отож, на думку Е.Моравчіка, європейська інтеграція не тільки не послаблює, але, навпаки, посилює європейські держави-нації. Такої ж точки зору дотримується і відомий англійський історик Алан Мілворд [5].

На наш погляд, ці твердження не позбавлені істотних протиріч. По-перше, можна погодитися з тим, що попит на інтеграцію формується внутрішньополітичними контекстами через артикуляцію інтересів впливових суспільних груп. Очевидно, що групові інтереси, знаходячи відображення в урядовій політиці, відповідним чином трансформують національно-державні інтереси.

З одного боку, якщо інтерес до інтеграції відповідає запитам фактичної більшості суспільних прошарків і груп, можна стверджувати про тотожність національно-державних та групових інтересів, з іншого ж – якщо групові інтереси відображають запити лише окремих частин суспільства, відбувається підміна національно-державних вузькосуспільними інтересами. В обох випадках виборні уряди намагаються реалізувати такі інтереси, як національно-державні. При цьому рівень підтримки урядових позицій всередині держав буде різнитися. Це релятивізує твердження щодо неодмінного посилення внутрішньополітичних позицій уряду з огляду на реалізацію інтеграційних завдань.

По-друге, доволі контроверсійним є уявлення Е.Моравчіка щодо посилення європейських держав-націй у контексті європейської інтеграції. Не підлягає сумніву, що зростання загального добробуту й обсягів забезпечення суспільних благ для власних громадян є невід'ємною складовою національно-державного інтересу, насамперед через безпосередній зв'язок з державною могутністю. Однак суспільні запити щодо обсягів і характеру задоволення потреб можуть, за певних обставин, «переростати» можливості держави з їхнього забезпечення. Відтак кооперація та інтеграція з іншими державними акторами розглядається різними внутрішньополітичними групами як ефективний інструмент задоволення збільшених суспільних очікувань та власних потреб. Водночас покращення доступу до матеріальних благ і розподілу можливостей у рамках інтеграційного процесу призводить до поступової релятивізації державних механізмів й зростання ролі інтеграційних інструментів забезпечення відповідних форм політики. Тому тверджен-

ня Моравчіка змушує, насамперед, до чіткого розмежування поняття держави-нації. З одного боку, трактування держави-нації як національно-державного механізму не дає змоги погодитися з висновком автора про можливість його посилення в процесі інтеграції. З іншого боку, розуміння держави-нації як певного типу політичної спільноти поза прив'язкою до державних інститутів як форми здійснення влади, слід розглядати як варіант, за якого висновок Моравчіка не викликає істотних заперечень. Справді, широке задоволення суспільних потреб у рамках інтеграційного процесу може розглядатися як основа ефективного функціонування і розвитку національних спільнот.

Окрім того, Моравчік у своїх дослідженнях дійшов висновку, що європейський інтеграційний процес треба пояснювати через збіжність національних інтересів і преференцій держав-членів [6, Р. 651-688]. Автор запозичує умови класичного міжурядового підходу і водночас додає певну обмеженість неореалістської теорії інтеграції через врахування внутрішньополітичного виміру [7, р. 474]. В своїх новітніх європейських дослідженнях Моравчік розширює ліберальний міжурядовий підхід пропонуючи розглядати європейську та міжнародну політику як трьохрівневий процес [8, р. 23-24]. На першому рівні, на думку Е.Моравчіка, досліджується формування інтересів урядів, як результату внутрішньодержавного процесу артикуляції інтересів. Тут Моравчік застосовує ліберальну теорію державного формування преференцій. На другому рівні аналізуються наслідки міждержавних переговорів. На третьому рівні вивчається «інституційний вибір», тобто питання делегування політичних рішень до міжнародних інституцій, а також їхнього дотримання.

Емпіричне застосування ліберального міжурядового підходу Е.Моравчік запропонував у праці «Соціальний вибір Європи» (1998). На його погляд, метою історичного аналізу етапів інтеграційного процесу є «пояснити, чому суверенні уряди в Європі неодноразово обирали зовнішню координацію своєї внутрішньої економічної політики і цим самим поступалися суверенними привілеями на користь міжнародних інституцій» [8, Р.23-24.]. Для цього автор досліджує п'ять центральних процесів інтеграційних переговорів: Римські Угоди 1957 року; консолідацію Спільного ринку в 1960-х роках до Люксембурзького компромісу 1966 року; кроки до монетарної інтеграції в 1970-х – на початку 1980-х років; Єдиний Європейський Акт 1985 року; а також переговори 1992 року, які закінчилися Маастрихтським договором. У жодному із цих договірних рішень, на думку Е.Моравчіка, наведені мотиви інтеграції не були ключовими. Ані технократичні стимули в сенсі неофункціоналістської аргументації чи

реалістично забарвлені геополітичні уявлення, ані європейський ідеалізм чи спроба зберегти державу загального добробуту не мали значного впливу на характер рішень. Навпаки, Е.Моравчік намагається довести своїм дослідженням, що «великі переговори про договір» інтеграції в жодному випадку не є історичним виключенням, а всього лише наслідком раціональних міркувань урядів. Щоб досягнути рішення на користь інтеграції, необхідною є збіжність трьох факторів: структури торгового обміну, позицій на переговорах національних урядів, а також стимулів до підвищення авторитету міждержавних зобов'язань. У випадку європейської інтеграції головним з них був комерційний інтерес. Якщо інтереси за всіма факторами збігаються, інтеграція переважає [8, р. 23-24]. Європейським інституціям і, зокрема, їхнім керівникам Е.Моравчік не надає вирішального значення у результативності переговорів [8, р. 479-485].

З цього погляду Європейський Союз є міждержавною митною інституцією з управління економічною взаємозалежністю, тобто своєрідною формою договірної координації політики. Управлінський апарат ЄС, що приймає рішення (Європейська Комісія, Європейський Парламент та Європейський Суд), має лише підпорядковану управлінську функцію. Моравчік припускає, що держави погоджуються на інституціоналізацію на рівні ЄС лише для того, щоб офіційно зв'язати себе зобов'язаннями кооперації [8, р. 67-77]. Звичайно європейські інституції могли б допомогти вдосконалити умови кооперації, обмежуючи вартість трансакцій та сприяючи вирішенню так званих другорядних проблем міжнародної кооперації (санкціонування, контроль і розподіл переваг) [11, р. 393-416]. При цьому делегування національного авторитету чи створення нових лояльностей на європейському рівні не розглядаються як пріоритет.

Незважаючи на те, що ліберальний міжурядовий підхід має очевидні експланаційні переваги порівняно з федералістськими та неофункціоналістськими теоріями інтеграції, аналіз європейської інтеграції Моравчіка зазнав обґрунтованої критики з боку академічних кіл.

Автори критики стверджують, що Моравчік, звертаючи увагу на великі історичні переговори про договір, не враховує суттєвої ролі «буденного» інтеграційного процесу в ЄС. Він недооцінює динаміку та власний інтерес європейських інституцій, котрі є чимось більшим, ніж контрольовані державами-членами механізми зменшення коштів трансакцій і спостереження за виконанням рішень [10]. Критики аргументують, що Моравчік зводить європейський інтеграційний процес до матеріальних економічних інтересів у суспільствах і цим нехтує впливами, які спричиняють суспільні

процеси соціалізації та європеїзації [9, Р. 740–758.]. Вони вважають, що автор помилково розцінює проблему легітимізації в ЄС, значно применшуючи роль демократії як фундаментального джерела успіху інтеграції. У той час від Маастрихту саме дефіцит демократії став головним викликом європейської інтеграції [4, Р. 315].

Загалом слід погодитися з цими засадничими елементами критики ліберального міжурядового підходу Е.Моравчіка. Фактично беззастережне отождолення інтересів окремих (впливових) суспільних груп з національно-державними інтересами не дозволило автору врахувати багатокладність сучасної суспільно-політичної динаміки, коли її ефективність значною мірою забезпечується через зменшення ролі традиційних державних механізмів регулювання суспільного розвитку, особливо з огляду на інтеграційний контекст.

Висновки. Здійснений аналіз дає змогу

стверджувати, що особливістю ліберального міжурядового підходу Е.Моравчіка, розвинутого у рамках нового лібералізму, є серед іншого пріоритет внутрішньополітичних процесів у визначенні національних преференцій щодо міжнародних відносин. При цьому, незважаючи на відносну новизну, підхід Е.Моравчіка не позбавлений певної однобічності, зумовленої неспроможністю врахувати комплексний характер внутрішньо- та зовнішньополітичних факторів розвитку інтеграційних взаємодій, як складних й багатокладних явищ у сучасних міжнародних відносинах. Водночас теоретичний підхід Моравчіка є цікавою і продуктивною складовою сучасної інтеграційної дискусії, яка через розширення уявлень щодо рушійних сил та змісту інтеграційного процесу та з урахуванням інших тематичних теоретичних напрацювань, сприяє поглибленому розумінню сучасних тенденцій у міжнародному середовищі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Авраменко Максим. Аналіз концептуальних положень міжурядового підходу до європейської інтеграції. // Віче : теоретичний і громадсько-політичний журнал. - Київ: Верховна Рада України. - 2010. - №12 - С.2-4.
2. Галушко К. Ю. Сучасні соціологічні теорії євроінтеграційного процесу. // Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. - Вип. 3 : збірник наукових праць. - К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2010. - С.19-28. [Режим доступу]: <http://enquir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/182/1/mnf%E2%84%963.pdf>
3. Романюк Наталія. Класичний міжурядовий підхід: основні положення та історичний контекст // Вісник Львів. ун-ту. Сер. «Міжнародні відносини». - 2008. - Вип. 25. - С. 87–88.
4. Merkel, Wolfgang. Die Europäische Integration und das Elend der Theorie. // Geschichte und Gesellschaft. - 1999. - № 25. - P. 315.
5. Milward Alan. The European Rescue of the Nation-State. - Routledge. - 2000. 466 p.
6. Moravcsik Andrew. Negotiating the Single European Act. National Interest and Conventional Statecraft in the European community. // International Organization. - 1991. - № 45 (1). - P. 651-688
7. Moravcsik Andrew. Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmentalist Approach. // Journal of Common Market Studies. - 1993. - № 31 (4). - P. 474.
8. Moravcsik Andrew. The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht. - Ithaca, N.Y.: Cornell University Press. - 1998. P.23-24.
9. Sandholtz Wayne/Stone Sweet. Alec European Integration and Supranational Governance. - Oxford: Oxford University Press. - 1998.
10. Smith M. E. Toward a theory of EU foreign policy making: multi-level governance, domestic politics, and national adaptation to Europe's common foreign and security policy // Journal of European Public Policy. - 2004. - № 11 (4). - P. 740–758.
11. Zangl Bernhard. Der Ansatz der Zwei-Ebenen-Spiele. Eine Brücke zwischen Neoinstitutionalismus und seinen KritikerInnen? // Zeitschrift für Internationale Beziehungen. - Baden-Baden: Nomos. - 1999. No. 2. P. 393-416.

Стаття надійшла до редакції 03.12.2013

REFERENCES:

1. Avramenko, Maksym. Analiz kontseptualnykh polozhen` mizhuryadovoho pidkhdodu do yevropeyskoyi intehratsiyi. (Conceptual analysis of the provisions of the intergovernmental approach to European integration). *Viche: theoretical and socio-political magazine*. Kyiv: Parliament of Ukraine. 2010. №12. P.2-4
2. Galuchko, Kyrylo. Suchasni sotsiolohichni teoriyi yevrointehratsiyonoho protsesu. (Modern sociological theory of European integration). *International Scientific Forum: sociology, psychology, education, and management*. No. 3 : collection of scientific papers. K.: Publication of NPU of Dragomanov, 2010. P.19-28. [Access]: <http://enquir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/182/1/mnf%E2%84%963.pdf>
3. Romanyuk, Nataliya. Klyasychnyi mizhuryadovyi pidkhdid: osnovni polozhennya ta istorychnyi kontekst. (Classic intergovernmental approach: basic terms and historical context). *Journal of , Ivan Franko National University of Lviv. A series of «International Relations»*. 2008. No. 25. P. 87–88.
4. Merkel, Wolfgang. Die Europäische Integration und das Elend der Theorie. *Geschichte und Gesellschaft*. 1999. № 25. P. 315.

5. Milward, Alan. *The European Rescue of the Nation-State*. Routledge. 2000. 466 p.
6. Moravcsik, Andrew. Negotiating the Single European Act. National Interest and Conventional Statecraft in the European community. *International Organization*. 1991. № 45 (1). P. 651-688
7. Moravcsik, Andrew. Preferences and Power in the European Community. A Liberal Intergovernmentalist Approach. *Journal of Common Market Studies*. 1993. № 31 (4). P. 474.
8. Moravcsik, Andrew. *The Choice for Europe. Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press. 1998. P.23-24.
9. Sandholtz, Wayne/Stone Sweet. *Alec European Integration and Supranational Governance*. Oxford: Oxford University Press. 1998.
10. Smith M. E. Toward a theory of EU foreign policy making: multi-level governance, domestic politics, and national adaptation to Europe's common foreign and security policy. *Journal of European Public Policy*. 2004. № 11 (4). P. 740-758.
11. Zangl, Bernhard. Der Ansatz der Zwei-Ebenen-Spiele. Eine Brücke zwischen Neoinstitutionalismus und seinen KritikerInnen? *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*. – Baden-Baden: Nomos. 1999. No. 2. P. 393-416.

Стадник Оксана Петрівна – аспірант

Львівський національний університет імені Івана Франка
Адреса: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19
E-mail: oksanastadnyk@gmail.com

Романюк Ростислав Йосипович – кандидат політичних наук, доцент

Львівський національний університет імені Івана Франка
Адреса: 79000, м. Львів, вул. Січових Стрільців, 19
E-mail: roman_ros@yahoo.com

Stadnyk Oksana Petrivna – postgraduate

Ivan Franko national university of Lviv
Address: 19, Sichovyh Strilciv Str., Lviv, 79000
E-mail: oksanastadnyk@gmail.com

Romaniuk Rostyslav Yosypovych – PhD in political science, associate professor

Ivan Franko national university of Lviv
Address: 19, Sichovyh Strilciv Str., Lviv, 79000
E-mail: roman_ros@yahoo.com